

Департамент освіти і науки
виконавчого органу Київської міської ради
(Київської міської державної адміністрації)
Київський столичний університет імені Бориса Грінченка
Інститут післядипломної освіти

ОРГАНІЗАЦІЯ ОСВІТНЬОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ КИЄВА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Методичні рекомендації

Педагогам,
учням,
батькам,
керівникам закладів
освіти

Київ — 2024

УДК: 37.091.2(477.411):613.8]:355.01](072)
Ф50

Рекомендовано до оприлюднення в Інтернеті
Вченою радою Інституту післядипломної освіти
Київського столичного університету імені Бориса Грінченка
(протокол № 6 від 04.06.2024 р.)

За загальною редакцією
Олени ФІДАНЯН, Михайла ВОЙЦЕХІВСЬКОГО

Рецензенти:

Митник О.Я., завідувач кафедри практичної психології Педагогічного факультету Українського державного університету імені Михайла Драгоманова, доктор педагогічних наук, професор;

Малишев В.В., професор кафедри фундаментальних та медико-профілактичних дисциплін Міжнародного європейського університету, доктор технічних наук, професор, Заслужений діяч науки і техніки України.

Організація освітньої діяльності в закладах освіти Києва
Ф50 в умовах воєнного стану. Методичні рекомендації : навч.-метод.
посіб. / Упоряд.: Фіданян О., Войцехівський М., Дідур О. ; за заг.
ред. О. Фіданян, М. Войцехівського. — Київ : Київ. столич. ун-т
ім. Б. Грінченка, 2024. — 428 с.

ISBN 978-617-658-123-9

У методичному пораднику зібрано рекомендації зі збереження і зміцнення ментального здоров'я. Узагальнено практики керівників закладів освіти із реалізації реформи «Нова українська школа», організації освітнього процесу в умовах воєнного стану. Окреслено особливості організації освітньої діяльності в умовах воєнного стану. Запропоновано методичні рекомендації щодо викладання навчальних предметів у 2024/2025 навчальному році. Визначено перспективи позакласної та позашкільної освіти в умовах воєнного стану.

Для вчителів, керівників закладів освіти, учнів, батьків, методистів методичних кабінетів та обласних інститутів післядипломної педагогічної освіти.

УДК: 37.091.2(477.411):613.8]:355.01](072)

© Департамент освіти і науки виконавчого органу
Київської міської ради
(Київської міської державної адміністрації), 2024

© Київський столичний університет імені Бориса Грінченка, 2024
© Фіданян О., Войцехівський М., Дідур О., упорядкування, 2024

ISBN 978-617-658-123-9

ЗМІСТ

Вступ	7
--------------------	---

ПІДТРИМКА МЕНТАЛЬНОГО ЗДОРОВ'Я ПЕДАГОГІВ, УЧНІВ, БАТЬКІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	9
---	---

<i>Ольга Хмелева-Токарева, Олена Сокол, Тетяна Гулевич, Марія Величко, Вікторія Торліна.</i> Організація освітньої діяльності у векторі збереження і зміцнення ментального здоров'я	9
<i>Марина Шопіна.</i> Як організувати індивідуальну роботу дошкільника з особливими освітніми потребами	45
<i>Владислава Смолянова.</i> «Сонячні діти». Сучасні методи для навчання учнів з синдромом Дауна	51
<i>Людмила Мальованна.</i> Очікуваний виклик в освітньому середовищі — інклюзія в освіті	59

РОБОТА КЕРІВНИКА ЗАКЛАДУ ОСВІТИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	61
--	----

<i>Костянтин Линьов.</i> Поради колегам від слухачів фахового курсу для керівників закладів загальної середньої освіти «Реалізація реформи «Нова українська школа»: навчання у 5–7 класах за Державним стандартом базової середньої освіти»	61
<i>Олександр Пошелюжний.</i> Поради молодому/новопризначеному директору: вносимо зміни до статуту ЗЗСО	86
<i>Валентина Кучерява.</i> Особливості організації освітнього процесу в очному, дистанційному та змішаних формах в умовах воєнного стану	89
<i>Світлана Олексенко, Наталія Петрошук, Світлана Савченко.</i> Безпечне та здорове освітнє середовище для учасників освітнього процесу	96

ОСОБЛИВОСТІ ОСВІТНЬОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ. ВИКЛИКИ. МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ	102
--	-----

Дошкільна і початкова освіта	102
<i>Людмила Меленець.</i> У новий навчальний рік з новим Законом «Про дошкільну освіту»	102

<i>Світлана Цибульська</i> . Психосоціальна підтримка молодших школярів на початку навчального року: ідеї та поради	108
<i>Алла Гончаренко, Наталія Дятленко</i> . Як зробити навчання дошкільників цікавим та розвивальним: педагогічні родинки	112
<i>Олена Полякова</i> . Методичні поради педагогам початкової школи щодо формування оцінювання	116
<i>Ольга Третяк</i> . Удосконалення інфо-, медіаграмотності вчителя початкової школи	120
<i>Вікторія Щербина</i> . Забезпечення вчителями початкових класів якості освітньої діяльності в умовах воєнного стану в Україні	125
<i>Ірина Байдак</i> . Особливості викладання предмета «фізична культура» в очному, дистанційному та змішаних формах в умовах воєнного стану	127
<i>Наталія Денисова</i> . Штучний інтелект у початковій школі: цікаво й корисно	131
<i>Зоя Еманова</i> . Тілесна перкусія (Body Percussion) як засіб гармонізації музичного розвитку дітей	136
<i>Наталія Зеленьак</i> . Дисграфія в молодших школярів, причини виникнення, види та корекція	139
<i>Христина Лічманенко</i> . Короткотривалі проекти та їх впровадження в навчальному процесі в початковій школі	144
<i>Олена Мельничук</i> . Навчання в укритті: виклики і рішення	147
<i>Кристина Дубініна</i> . Експериментально-дослідницька діяльність на уроках «Я досліджую світ»	150
<i>Олена Ніжнік</i> . День без іграшок у закладі дошкільної освіти (історія одного дня під час воєнного стану)	156
<i>Ірина Санковська</i> . Формування в учнів початкової школи навички раціонального використання енергії	158
<i>Юрій Черпак</i> . Інноваційний контекст роботи вчителя фізичної культури: виклики часу	172
<i>Тетяна Шевченко, Галина Яковчук</i> . Музейний простір дошкільного закладу під час військового стану як осередок зцілення й розвитку особистості	177
<i>Олена Таран, Ірина Санковська</i> . Методичні рекомендації та практичні поради під час роботи над темою «Вімельбух. Розглядаємо вімельбух»	182
Мовно-літературна галузь	188
<i>Наталія Дика, Олександра Глазова</i> . Методичні рекомендації щодо викладання української мови та літератури в 2024–2025 навчальному році	188

<i>Наталія Дика, Наталія Розінкевич.</i> Особливості викладання української літератури в очному, дистанційному та змішаному форматах: методичні підказки	202
<i>Світлана Сафарян.</i> Забезпечення якості навчання зарубіжної літератури в умовах воєнного стану	216
<i>Людмила Співакова.</i> Застосування цифрових платформ, інструментів та додатків для підвищення ефективності навчання англійської мови: інтеграція цифрових та педагогічних технологій	224
<i>Лідія Дончук.</i> Розробка уроку до Дня рідної мови	233
<i>Оксана Лутанюк.</i> Емоційне налаштування учнів під час уроків української та літератури	240
<i>Алевтина Багінська.</i> Розвиток білінгвального середовища в закладі загальної середньої освіти (з досвіту роботи педагогічних працівників Ліцею № 34 імені Віктора Максименка)	242
Природничо-математична галузь	255
<i>Ярослав Якунін.</i> Проект програми STEAM факультативу «Смартографія» для 7–9 класів: створення мотивації до вивчення предмета через спеціалізований інтерес дитини	255
<i>Людмила Булигіна.</i> Ефективне використання ресурсів ІТ студій Дія. Освіта на уроках інформатики	260
<i>Василь Заплатинський.</i> Викладання тематики воєнних небезпек в інтегрованому курсі «Здоров'я, безпека та добробут» та у предметі «Основи здоров'я»	261
<i>Вадим Гавронський.</i> Підготовка вчителів до впровадження принципів Нової української школи під час вивчення фізики в 7 класі	268
<i>Олександр Рудик.</i> Роль асинхронної дистанційної освіти	278
<i>Сергій Колесніков.</i> Інформаційні технології на уроках математики: проект «Каштан». Експертна система з математики для учнів 8 класу	279
<i>Ірина Воронькова.</i> Корисні ресурси для вчителів математики	285
<i>Вікторія Косик.</i> Активні покликання на е-ресурси з географії, фізики, хімії, біології	288
<i>Максим Рудич.</i> Подолання освітніх втрат із соціальної та здоров'язбережувальної освітньої галузі на прикладі ВШО	301
<i>Ірина Філоненко.</i> Методичні рекомендації щодо навчання хімії у 2022/2025 навчальному році	324
<i>Яна Коваль.</i> Вивчення теми «Різноманітність речовин» у 7 класі	329
<i>Галина Надточий.</i> Використання елементів гри у навчанні хімії	336
<i>Альона Пікож.</i> Використання інтеграційних елементів STEAM на уроках хімії	339

Мовно-літературна галузь

Наталія Дика,

завідувач кафедри мовно-літературної освіти Інституту післядипломної освіти Київського столичного університету імені Бориса Грінченка, кандидат педагогічних наук, професор

Олександра Глазова,

доцент кафедри мовно-літературної освіти Інституту післядипломної освіти Київського столичного університету імені Бориса Грінченка, кандидат педагогічних наук

Методичні рекомендації щодо викладання української мови та літератури в 2024–2025 навчальному році

У 2024/2025 навчальному році вивчення української мови та літератури спрямоване на подолання викликів, зумовлених особливостями освітнього процесу в умовах воєнного стану. Найголовнішим завданням держави є збереження життя та здоров'я її громадян, особливо дітей, та забезпечення їх доступу до освіти.

Надзвичайної важливості набувають форми організації освітнього процесу, адаптовані до умов сьогодення. Незважаючи на складнощі, створюються можливості для здобуття дітьми й підлітками освіти в умовах війни та вимушеної міграції.

Українська мова

Навчання української мови та літератури орієнтоване на формування компетентних учнів із високим рівнем критичного мислення, активною життєвою позицією, здатністю до застосування здобутих знань і вмінь у нових навчальних і життєвих ситуаціях, спроможністю до самореалізації в сучасному цифровому суспільстві.

У 2024/2025 н.р. вивчення української мови здійснюватиметься за такими модельними навчальними програмами для учнів **5–6, 7 класів ЗЗСО**:

1. Українська мова. 5–6 класи (автори: Голуб Н. Б., Горошкіна О. М.);

2. Українська мова. 5–6 класи (автори: Заболотний О. В., Заболотний В. В., Лавринчук В. П., Плівачук К. В., Попова Т.Д);

3. Українська мова. 7–9 класи (автори: Голуб Н. Б., Горошкіна О. М.);

4. Українська мова. 7–9 класи для закладів загальної середньої освіти (автори: Заболотний О. В., Заболотний В. В., Лавринчук В. П., Плівачук К. В., Попова Т. Д.).

5. Модельні навчальні програми з української мови розміщено на офіційному сайті ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти»:

6. **Українська мова — Інститут модернізації змісту освіти (imzo.gov.ua)**

7. Нові модельні навчальні програми для 7–9 класів упроваджуватимуться поступово з 2024/2025 н. р.

8. Модельні навчальні програми визначають орієнтовну послідовність досягнення очікуваних результатів навчання учнів, зміст навчального предмета та види освітньої діяльності учнів. З опорою на модельні навчальні програми заклади освіти можуть розробляти власні навчальні програми.

9. Відповідно до модельних навчальних програм, створено сучасні підручники з української мови. Електронні версії підручників розміщено на офіційному сайті ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти». Електронні версії підручників (imzo.gov.ua)

10. Вивчення української мови для учнів 8–9 класів ЗЗСО здійснюватиметься за навчальною програмою з української мови для 5–9-х класів для загальноосвітніх навчальних закладів, затвердженою наказом МОН від 07.06.2017 № 804.

11. Вивчення української мови для учнів 10–11 класів ЗЗСО здійснюватиметься за навчальними програмами (рівень стандарту та профільний рівень), затвердженими наказом МОН від 23.10.2017 №1407.

12. Навчальні програми для учнів 10–11 класів з української мови розміщено на офіційному сайті МОН України: Навчальні програми для 10–11 класів | Міністерство освіти і науки України (mon.gov.ua)

Міністерство освіти і науки розробило скорочені навчальні програми з української мови та літератури, які можуть використовуватися для надолуження освітніх втрат, під час організації таборів, будь-яких форматів додаткового навчання, а також у недільних школах.

Скорочені програми дають змогу досягати результатів навчання завдяки скороченню змісту і мають на меті зменшити освітні втрати учнів, зважаючи на обмеженість часу на освоєння навчального матеріалу. Реалізація скорочених модифікованих навчальних програм має на меті досягнення ключових результатів навчання, зокрема тих знань, умінь і навичок; становлення поглядів, цінностей, інших особистісних якостей, без яких подальше навчання буде ускладненим.

Програми можуть бути адаптовані педагогічними працівниками, які організують навчання, з урахуванням потреб та інтересів учнів. Кількість навчальних годин, визначена в Програмах, є орієнтовною — учитель може змінювати її залежно від потреб.

Із затвердженими наказом МОН України № 701 від 16.05.2024 Рекомендаціями щодо використання модифікованих програм з української мови та української літератури для закладів загальної середньої освіти можна ознайомитися за покликаннями: 664e09f80b56e703629336.pdf (osvita.ua)

Ukr_mova.pdf (osvita.ua) ; Ukr_lit.pdf (osvita.ua) .

Особливості навчання української мови в дистанційному та змішаному форматах в умовах воєнного стану

Освітній процес у закладах загальної середньої освіти може бути організовано за очною, дистанційною формами навчання або їх поєднанням (за змішаним режимом) залежно від можливостей фонду захисних споруд закладу. На змішаний режим роботи ЗЗСО переходитимуть і в періоди відключення електроенергії.

Механізм забезпечення здобуття повної загальної середньої освіти за **дистанційною формою** визначено Положенням про дистанційну форму здобуття повної загальної середньої освіти, затвердженим наказом Міністерства освіти і науки України від 08.09.2020 № 1115, зареєстрованим у Міністерстві юстиції України 28 вересня 2020 року за № 941/35224 із урахуванням змін у редакції Наказу Міністерства освіти і науки № 333 від 22.03.2023}, де зазначено: «Робота педагогічних працівників в умовах дистанційного навчання чи з використанням технологій дистанційного навчання може виконуватися поза робочими приміщеннями чи територією закладу освіти, в будь-якому місці за вибором працівника відповідно до вимог статті 60 Кодексу законів про працю України. Різниця часу між тривалістю навчального заняття (академічна година) та тривалістю заняття, яке організовує педагогічний працівник у синхронному режимі, є робочим часом педагогічного працівника і використовується ним для підготовки до таких занять, забезпечення оцінювання навчальних досягнень учнів, проведення індивідуальних чи групових консультацій тощо».

ПОРАДА. Порадьте учням обладнати вдома для дистанційного навчання зручне місце, подбавши, щоб їхню увагу нічого не відволікало. Робоче місце учня має бути добре освітлене й обладнане всім необхідним. Найгадуйте: виконуючи завдання і вправи, учні мають регулярно робити перерви для відпочинку.

Не забувайте розпитати, які додаткові матеріали вони використали, виконуючи домашні завдання, похваліть за допитливість і старанність.

Після проведення тестування й інших методів оцінювання обов'язково відзначаєте успіхи й досягнення — це сприяє мотивації та допомагає вчасно коригувати навчальний процес.

Спілкування між суб'єктами дистанційного навчання під час навчальних занять, а також консультацій забезпечується пере-

дачею відео-, аудіо-, графічної та текстової інформації в одному з таких режимів:

- **синхронному**: взаємодія між суб'єктами навчання, під час якої учасники одночасно перебувають в електронному освітньому середовищі чи спілкуються за допомогою засобів аудіо-, відеоконференції;

- **асинхронному**: взаємодія між суб'єктами дистанційного навчання, під час якої учасники взаємодіють між собою із затримкою в часі, застосовуючи при цьому інтерактивні освітні платформи, електронну пошту, форуми, соціальні мережі тощо.

Найпоширенішою формою передавання навчальної інформації як у синхронному, так і в асинхронному режимах навчання є **лекція-візуалізація**, тобто розгорнуте коментування візуальних матеріалів. Схеми, таблиці, діаграми, відеоролики, ілюстрації, репродукції картин, фотографії допомагають сприйняти й зрозуміти співвідношення між поняттями, які важко уявити або сформулювати вербально, систематизують і узагальнюють інформацію, виокремлюють найголовніше. Активно застосовуються й сучасні графічні засоби: хмари слів (теги), інтелект-карти, меми.

Саме такий спосіб подання навчального матеріалу широко використовують у популярних нині вебінарах і телеуроках. Дослідження, проведені в навчальних закладах, підтвердили, що візуально-просторовий тип мислення має третина учнів, аудіальний — менше ніж чверть, останні мають змішаний тип зі схильністю до візуально-просторового типу інтелекту. З цієї причини найчастіше в основу створюваних учителями уроків у дистанційному форматі покладено саме візуалізацію.

Візуалізація навчального матеріалу реалізує такі дидактичні завдання: стимулює мимовільну увагу; активізує емоційне включення; унаочнює навчальну інформацію; індивідуалізує темп подання навчального матеріалу; сприяє розвитку критичного, логічного і візуального мислення.

Рекомендації, яких слід дотримуватись

Усього на слайді/екрані має бути не більше 6–8 рядків, рядок має містити 6–8 слів, загальна кількість слів не повинна перевищувати 50.

Не слід використовувати переноси слів. Не рекомендують записувати весь текст великими літерами. Текст, надрукований у колонку, зчитується повільніше, ніж той же текст, надрукований на всю ширину рядка.

Дика Н.М., Глазова О.П. Погляд на використання технологій візуалізації в дистанційному навчанні української мови у закладах загальної середньої освіти (kubg.edu.ua)

ПОРАДА. Запропонуйте учням самостійно візуалізувати обговорювані на уроках теми, наприклад: створити інтелект-карту «Часові форми дієслова» (7 кл.);
перевести текстову інформацію в графічну: створити таблицю за змістом правила, зняти відеоролик «Спілкування сучасної молоді»,
створити комікс до уроку (скажімо, для розмежування паронімів, на запобігання вживання калькованих слів). (8 кл.)

Серед основних викликів в організації освітнього процесу в умовах війни називають:

- зниження мотивації учнів/учениць до навчання;
- нестабільний психоемоційний стан учнів/учениць, що виявляється в тривожності, неуважності, байдужості та інертності.

У сучасних умовах прискореного технологічного розвитку і глобалізації світу характер спілкування змінюється. Передусім розширюється сфера застосування мовлення усного: найчастіше люди спілкуються із використанням засобів сучасного зв'язку: мобільного телефону, електронної пошти, соціальних мереж. Наслідком є зниження культури писемного мовлення та погіршення грамотності.

Правильно сказане слово формує правильну думку, а правильна думка — характер і грамотність. Тож спілкуймося українською і будьмо грамотними і досягаємо ефективної комунікації. Вчитель має усвідомлювати, що головна відповідальність за ефективність комунікації покладена саме на нього як фахівця, який має знайти вихід із будь-якої критичної ситуації.

Існує чотири мистецтва — ГОВОРИТИ, СЛУХАТИ, ЧИТАТИ і ПИСАТИ. Звичайно, усі ми володіємо основами цих навичок, і тому завдання полягає тільки в їх удосконаленні для застосування в щоденній роботі і в сьогоденних умовах.

Як стверджують психологи, зниженню тривожності, пробудженню активності й інтересу до міжособистісної взаємодії сприяє гра.

Гра, а відповідно, й уроки з елементами гри сприяють розвиткові мислення, мовлення, характеризуються високою активністю, динамічністю, емоційністю, колективністю, змагальністю. Цінностями особистості, які відображаються в навчально-ігровій технології, можуть і мають стати цінності взаємної довіри й допомоги, вільного спілкування, корисності знань, у нашому випадку мовних і мовленневих, та необхідності їх здобування.

У педагогіці гра розглядається як вид діяльності в умовах ситуацій, спрямованих на відтворення та засвоєння знань, умінь, суспільного досвіду. **Мовні ігри** (мовні загадки та мовні вправи) спрямовані на відтворення й застосування вже здобутих мовних знань та формування й закріплення відповідних умінь. Мета — формування мовної компетентності. **Мовленнєві ігри** (ситуативно обумовлені, рольові) мають на меті формування мовної та мовленнєвої компетентностей учнів, розвиток комунікативних, творчих здібностей, які виявляються в умінні створювати оригінальні усні й письмові висловлювання.

У 5–6 класах і в очній, і в дистанційній формах навчання найчастіше використовують мовні ігри: шаради, метаграми, анаграми тощо. Наприклад:

Фонетика	Слова-перевертні. Перегрупувавши звуки, утворіть з кожного зі слів інше слово: <i>літо, рис, ікра, ручка, рамка, пілот</i> .
Графіка	Наведіть лад! Упізнайте в хаотично записаних літерах слово, запишіть його, розташували букви в потрібній послідовності (наприклад: <i>никслов — словник, солнаго — наголос</i>).
Лексикологія	Доберіть відповідники. Доберіть українські відповідники до названих (записаних) запозичених слів (наприклад: <i>рюкзак (наплічник), булінг (цькування), бонус (заохочення)</i>).
Фразеологія	Виправте помилки! Відредагуйте фразеологізми, замінивши помилково вжите слово (<i>прокрустова перемога, еолова п'ята, ахіллесові стайні, мафусаїлів страх</i>).

У 7–9, а тим більше у 10–11 класах, словесник організовує мовленнєві (комунікативні) ігри, які поділяють на **соціально-побутові** (спрямовані на соціальний розвиток учня), **ділові** (побудовані на імітаційній моделі, що відтворює умови професійної діяльності) та **ігри-драматизації** (розігрування фрагментів літературних творів). Наприклад:

- У вашій школі навчається чимало учнів із родин тимчасових переселенців. Вони цікавляться: «Хто зображений на муралі, який видно з вікон нашого класу? Ким була ця людина і чим заслуговує на пам'ять і повагу?»

1. **Завдання для індивідуального виконання (дистанційна форма навчання).** Текст про мурал, який викликає найбільше зацікавлення, складіть для розміщення на шкільному вебсайті. Він має містити інформацію про зображену особу (осіб), її (їхній) внесок в українську історію/культуру, історію створення муралу, його автора/авторів (обсяг — до 10 речень) Скористайтесь джерелом: Київські мурали | Музейний Портал (museum-portal.com)

2. Завдання для виконання у групі (змішана форма навчання). До дня Києва ви задумали створити у школі виставку «Твої вулиці — як книжки сторінки». Об'єднавшись у групи, розподіліть ролі: киевознавець-консультант, музейний працівник — автор текстів екскурсій, редактор, екскурсовод, відповідальний за технічне обладнання. Складений, обговорений і відредагований текст запишіть на диктофон. Необхідну для роботи інформацію про мурал доберіть самостійно.

Міжпредметні зв'язки у вивченні української та англійської мов.

Підготовка учнів до білінгвального викладання у старших класах

Використання англійської в Україні як однієї з мов міжнародного спілкування є важливим кроком на шляху до інтеграції нашої країни у світову спільноту. Верховна Рада ухвалила законопроект, за яким англійська мова визначається як одна з мов міжнародного спілкування в Україні. Метою законопроекту є підвищення рівня конкурентоспроможності України, зростання її інвестиційної та туристичної привабливості, розширення застосування англійської мови в публічних сферах суспільного життя та створення сприятливих умов для її опанування громадянами України.

Ухвалення закону має актуалізувати міжпредметні зв'язки у вивченні української та англійської мов.

Так, вивчаючи розділ «Лексикологія», п'ятикласники можуть усно виконати таку вправу:

* Прочитайте слова, з'ясуйте їх походження. Лексичне значення яких слів ви можете витлумачити, не звертаючись до словника? Як давно ці слова увійшли до нашої мови? Що спричинило такі запозичення?

Онлайн, селфі, інтернет-мем, нік, сайт, блог, гамбургер, файл.

Вивчаючи фразеологію, шестикласники можуть виконати таку вправу:

* Заповніть таблицю, дібравши з довідки (або самостійно) український відповідник.

Англійське прислів'я	Дослівний переклад	Український відповідник
A liar is not believed when he speaks the truth.	Брехуну не вірять, навіть коли він правду говорить.	
Who keeps company with the wolf, will learn to howl.	Хто водиться з вовками, навчиться вити.	
There's no such thing as a free lunch.	Не буває безкоштовного обіду.	
A little knowledge is a dangerous thing.	Маленьке знання — річ небезпечна.	

Довідка. Недовчений гірший за невченого. Безкоштовний сир — тільки в мишоловці. Раз збрехав — навік брехуном став. З вовками жити — по-вовчому вити.

У процесі повторення й закріплення знань про будову слова увагу старшокласників варто привернути до вживання англійських аббревіатур, їх вимову та написання.

- **SMS** (*Short Message Service*) – доступна для мобільних телефонів послуга обміну короткими текстовими повідомленнями;
- **AI** (*artificial intelligence*) – штучний інтелект;
- **CD** (*compact disc*) - компакт-диск для запису інформації;
- **PDF** (*portable document format*) - формат комп'ютерних файлів;
- **VIP** (*Very Important Person*) – винятково важлива персона;
- **PR** (*public relations*) – зв'язки громадськістю.

Англійською мовою нині володіє близько півтора мільярда осіб. Вісімдесят відсотків наукових досліджень публікується англійською, нею ж друкується близько п'ятдесяти відсотків з десяти тисяч популярних у світі щоденних газет. Тож не дивно, що наприкінці ХХ — на початку ХХІ ст. активізувалися також і українсько-англійські мовні контакти, результатом яких стала значна кількість запозичень у різних сферах діяльності.

Реформа загальної середньої освіти передбачає впровадження в курс старшої школи **білінгвальної освіти**. Йдеться, зокрема, про білінгвальне викладання тих предметів, які школярі оберуть як профільні.

Держава ставить за мету забезпечити українське учнівство умовами для належного опанування англійської мови. «У першу чергу ми плануємо, що в старшій профільній школі обов'язковий профільний предмет буде засвоюватися шляхом білінгвального вивчення. Тобто обраний профіль буде вивчатися і українською, і англійською мовою», — пояснюють концепцію в МОН.

Білінгвальна освіта — це процес навчання двома мовами, під час якого відбувається перемикання комунікативних кодів (міжмовні переходи), тобто зміна під час спілкування однієї мови іншою. Взаємодія двох і більше мов може відбуватися на різних рівнях, виявлятися в несхожих мовних процесах. Педагоги навчають учнів їх рідною мовою в поєднанні з другою мовою, використовуючи різні рівні рідної та другої мови залежно від вимог, зазначених у програмі та моделях навчання.

Перехідна білінгвальна освіта — тип двомовної освіти, розроблений з метою допомогти учням, які вивчають нову мову, швидше її опанувати, почавши вивчати нею математику, природничі науки та інші предмети. Продовжуючи навчатися рідною мовою, у старших класах учні поступово переходять на іншу мову, наприклад, англійську (в Україні — це найпоширеніша практика).

Учні навчаються рідною мовою і водночас вивчають мову іноземну. Таким чином, вони удосконалюють знання рідної мови, що дає можливість пізніше застосувати отримані знання при навчанні мови іноземної.

Програми білінгвальної освіти передбачають, що учнів навчають іноземної мови, але коли/якщо ті ставлять питання своєю рідною мовою, педагоги відповідають мовою, що вивчається учнями; учні продовжують відвідувати уроки рідної мови, повторюючи та вдосконалюючи вивчене, адже доведено, що навички, набуті на цих уроках, можуть бути успішно застосовані в класах, де учні отримують навчання другою мовою.

Відомо, що спроби ізоляції національної мови від іншомовного впливу суперечать об'єктивним законам її розвитку, адже мова кожного народу функціонує й розвивається в контексті мов світу і під його впливом. Але якщо включення до наукового обігу актуальних англomовних термінів вважають корисним для міжнародного спілкування, то заміщення, а часто й витіснення англiцизмами власне української лексики в художньому, публіцистичному та розмовному стилях позначаються на лексичному складі мови негативно.

ПОРАДИ. Запропонуйте учням завдання, пов'язані з усвідомленням корисності володіння англійською мовою і розумінням небажаності недоцільного вживання англiцизмів.

8 клас. Виконання проекту «Іноземні мови в житті сучасної молоді». Висловлення на дискусійну тему з відстоюванням власної позиції. Створення усного висловлення, пов'язаного з конкретною життєвою ситуацією.

9 клас. Доцільна заміна щойно засвоєних мовою іншомовних слів українськими відповідниками. Усний виступ перед однолітками (орієнтовні теми: «Базові принципи нетикету (диджитал-етикету)», Лінгвістичне мінідослідження «Англійська мова в житті української молоді». Виправлення лексичних помилок — невиправданих запозичень на основі спостереження за мовленням однолітків, дорослих або ведучих теле-, радіопрограм.

Готуючи учнів до білінгвального навчання, словесник може застосовувати елементи інтегрованого навчання. Подану нижче вправу доцільно використати перед святкуванням Різдва на уроці української мови (повторення навчальних тем: Однорідні члени речення. Пряма мова. Складне речення) або ж під час виховного заходу.

9 клас. Прочитайте текст популярної у світі англomовної різдвяної пісні. Чи можна вважати його англійським перекладом поданого оригінального тексту української щедрівки? Чому? Намагайтесь відповідати англійською мовою. Поясніть, чому в українському тексті новорічної щедрівки йдеться про ластівку.

Hark how the bells,
sweet silver bells,
all seem to say,
throw cares away

Christmas is here,
bringing good cheer,
to young and old,
meek and the bold,

Ding dong ding dong
that is their song
with joyful ring
all caroling

Щедрик, щедрік, щедрівочка,
Прилетіла ластівочка,
Стала собі щебетати,
Господаря викликати:
«Вийди, вийди, господарю,
Подивися на кошару —
Там овечкий покотились,
А ягничкі народились.
В тебе товар весь хороший,
Будеш мати мірку грошей,
В тебе товар весь хороший,
Будеш мати мірку грошей,
Хоч не гроші, то половá,
В тебе жінка чорнобровá.

Пояснимо учням, що улюблену українцями пісню «Щедрик» Микола Дмитрович Леонтович створив на основі народної щедрівки. У цьому широко відомому творі органічно поєднано прийоми народного багатоголосся з досягненнями класичної поліфонії — кожен голос відіграє цілком самостійну виражальну роль.

Пісню «Щедрик» перекладено багатьма мовами, в англomовному світі вона відома як *Carol of the Bells*.

Коментуючи відповіді учнів, з метою порівняння англomовного тексту пісні з його українським відповідником покажемо слова пісень на екрані:

Hark how the bells, sweet silver bells, all seem to say, throw cares away	Дзвоників дзвін Всім розповів: Радісний час, Свято у нас!
Christmas is here, bringing good cheer, to young and old, meek and the bold,	Тут вже Різдво, Сміх принесло Для молодих І для старих.
Ding dong ding dong that is their song with joyful ring all caroling	Дзинь-дзинь-дзилинь Чується дзвін. Коляднички Мов дзвіночки.

Англомовну версію слів до «Щедрика» у 1936 році створив американець українського походження Пітер Вільговський.

Дика Н.М., Глазова О.П. Реалізація міжпредметних зв'язків та елементів інтеграції у вивченні української та англійської мов у ЗЗСО

Необхідність подолання освітніх втрат і освітніх розривів на рівні загальної середньої освіти, які виникли та поглибились у зв'язку з порушенням освітнього процесу через пандемію COVID-19 і повномасштабним російським вторгненням в Україну не втратила актуальності.

Для подальшої роботи з усунення освітніх втрат і розривів радимо ознайомитись із посібниками:

«Подолання освітніх втрат з української мови та літератури в 5-11 класах: методичні рекомендації, приклади уроків/ Міжнародний фонд відродження, клуб НУШ. Київ: 2023.

[Buklet-22Podolannya-osvitnih-vtrat22-2.pdf \(testportal.gov.ua\)](#)

Діагностика та компенсація освітніх втрат у загальній середній освіті України : методичні рекомендації / кол. автор.; за загальною редакцією О. М. Топузова; укл. М. В. Головка. Київ : Педагогічна думка, 2023. 187 с.

[Osvitni_vtraty.pdf \(undip.org.ua\)](#)

Корисну для вчителя інформацію розміщено на ресурсах:

Рекомендації щодо організації програм з надолуження освітніх втрат

[Unicef_Immidiata_actions_frame_proofread.pdf \(osvita.ua\)](#)

Державна служба якості освіти в Україні: Як компенсувати «освітні втрати»

Як компенсувати «освітні втрати»: рекомендації для органів влади, засновників і директорів закладів освіти — Державна служба якості освіти України ([sqe.gov.ua](#))

ВППСР — Подолання освітніх втрат та розривів ([google.com](#))

Наталія Дика,

завідувач кафедри мовно-літературної освіти Інституту післядипломної освіти Київського університету імені Бориса Грінченка, кандидат педагогічних наук, професор

Наталія Розінкевич,

доцент кафедри мовно-літературної освіти Інституту післядипломної освіти Київського столичного університету імені Бориса Грінченка, кандидат філологічних наук

Особливості викладання української літератури в очному, дистанційному та змішаному форматах: методичні підказки

Викладання української літератури в очному, дистанційному та змішаному форматах потребує від вчителя-предметника орієнтування в актуальних навчальних програмах, уміння застосовувати інтерактивні методи, інформаційні онлайн-сервіси та індивідуальний підхід до кожного учня, оскільки компетентнісне навчання української літератури досягається шляхом розкриття можливостей навчального предмета для формування наскрізних умінь, читацької та ключових компетентностей учнів/учениць, задекларованих у Державному стандарті базової середньої освіти.